

канската и в Първата световна война, два пъти окръжен управител в Шумен и главен директор на Трудова повинност (1921–1923), министър на вътрешните работи и народното здраве в правителството на Александър Стамболийски. Бившият дипломат и лагерист Стефан Бочев пише в спомените си⁴² за него, че е „грохнал от възрастта и безкрайните разкарвания по ДС-тата. Веднъж по време на работа казва на охраната, че не може повече и да го застрелят. Отговорът е: „Не-е, няма да те застреляме ние, няма! Ще пукнеш ти тука, като работиш!“

В концлагера са и много други политици – професорът по финансово право в Софийския университет Петко Стоянов – министър на финансите (1944–1945), народен представител (1946–1947) в VI ВНС от опозиционния БЗНС „Никола Петков“; Александър Гиргинов от Демократическата партия, юрист, бивш министър на вътрешните работи и на финансите; проф. Любен Диков – юрист и общественик, министър на правосъдието през 1935 г., декан на Юридическия факултет (1927–1929) на Софийския университет, а през 1933–1934 г. ректор на университета; Марко Рясков⁴³ – финансист, управител на БНБ (февруари–април 1935 г.) и министър на финансите (април–ноември 1935); Димитър Досев Вълев – министър на търговията, промишлеността и труда (1935–1937), социалдемократът Атанас Москов и др.

2.1.1. Свидетелство на д-р Никола Грозев за жертвите в концлагера⁴⁴

„...Първо бях в Софийския затвор, после ме прехвърлиха в Русенския, оттам в кариерата в Пиргово. Трябваше да копаем по 6 кубика камък и да го редим на фигури – непосилен труд. Нямахме как да изпълним нормите. На някои им идваше повече и почваха да роптаят. Убиваха ги с бой... В русенското комендантство попаднах на Кучето, който удуши Кръстьо Пастухов в Сливенския затвор. Обещаха ми да го пуснат. И му устройоха бягство, но го застреляха. Имаше много болни хора в затвора и

⁴² Бочев, Стефан. Белене – сказание за концлагерна България. Второ, пълно издание. Изд. Фондация „Българска наука и изкуство“, 2003, с. 219, 639.

⁴³ По-обширна информация за проф. Петко Стоянов, Александър Гиргинов, проф. Любен Диков и Марко Рясков е представена в книгата „Бивши хора“ (2017) на Вили Лилков и Христо Христов.

⁴⁴ Хитов, Румен. Хуманистът д-р Никола Грозев е спасил в комунистическите затвори хиляди хора. Интервю с д-р Никола Грозев в Поморие. // Демокрация, 11 октомври 2001.

кариерата – с травми от натъртвания, падания, ударени от камъни, с туберкулоза от изтощение от карцерите, пневмония, глад... Категоризацията ме завари в Шуменския затвор. Дадоха ми най-тежката категория – „първа-първа“. Директор беше майор Владо Иванов. Той не беше болшевиизиран. Но имаше млади и озверени, даваха им награди за жестокост. Затворниците бяха много изтощени. Отидох при директора и говорих с него. Докараха два тона течно рибено масло и извара в бъчви. Така позакрепнахме. Там имаше 15 души туберкулозни, храчеха кръв. Между тях беше и Васко Узунов⁴⁵, който лежа най-много – 28 години. Даваха му вътрешни присъди. Нелсън Мандела е лежал 27, а той 28...

В Белене работех като всички. През януари 1952 г. оставиха 30 души на понтоната на смъртта – две седмици под открито небе. Беше толкова студено, че гарваните, които кръжаха над приличащите на мърша вкочанени тела, падаха на земята от студ. Милиционерите бяха с габини и пак трепереха. Когато изкараха мъчениците, изрязях на няколко души пръстите, вече бяха черни. Двата крака на д-р Найденов, племенник на Пейо Яворов, бяха почернели до колената. Колегите искаха да режем веднага. Настоях да изчакаме. От дежурствата в планинската спасителна служба на Витоша знаех, че при измръзване тъканите могат да се съживят. Разтрихме краката, те се възстановиха и трябваше да откачим само ходилата, дори запазихме петите. На д-р Найденов⁴⁶ му оставаха да лежи още два месеца...

По затворите бях с хора от три правителства. От съдените от „народния съд“ бяха Коста Муравиев и Гичев. Бай Коста беше много почтен човек. Но го заглушиха – уж имал някаква инфекция в гърлото и му отрязаха

⁴⁵ Васил Узунов (1928, Чирпан – 1994, Чирпан) е легионер, политически затворник повече от 28 г. Арестуван от ДС през 1948 г. Преминава през затворите и лагерите в Плевен, Варна, Ловеч, Шумен, София, Кюстендил, Стара Загора, Белене, Самоводене. Получава няколко вътрешни присъди и около 20 г. е в изолация, в наказателна килия, единички, карцер. Половин година е окован с 15-килограмова верига. Не му е разрешено да работи, за да му се намали присъдата. Лишаван е от писма, колети, свиждане. Два пъти прави опит за бягство през границата, залавян е и е вкарван в затвора отново. Подложен е на непрекъснат физически терор в затворите. След освобождаването му през 1978 г. е изолиран в Чирпан, където е задължен от ДС да се разписва сутрин и вечер. (Никола Алтънков, Светците ги съдят. Изток-Запад, 2010, 212 с.)

⁴⁶ Д-р Найденов Найденов завършва ветеринарна медицина в Парма, Италия. Основател и подпредседател на Българския национален студентски съюз „Христо Ботев“ (1926) с председател д-р Лабутов. Той е сред основателите на културно-просветния съюз на ветеринарните лекари в България и негов пръв председател. През 1938 г. е най-младият депутат в XXIV Народно събрание. След 9 септември 1944 г. е в нелегалност, по-късно е заловен, осъден и вкарван в Шуменския затвор. През 1951 г. е въдворен в ТВО „Белене“, откъдето излиза през 1954 г. През 1962 г. завежда дело срещу държавата за инвалидизиране и го печели. СГНС му отпуска пенсия в размер на 24 лв. и 10 ст.

гласните струни. Той почна да шепти и по този начин го ликвидираха. Така стана и с Васил Златаров...

В Белене бяха ген. Козаров, ген. Айранов⁴⁷, началник на Въздушни войски, полк. Гено Генов⁴⁸, командир на Танковата бригада. След това дойдоха Бумбарски и Бежански от БЗНС „Никола Петков“, после професорите от процеса на Трайчо Костов. ... Видях и екзекутора Лев Главинчев, беше съвсем омекнал в затвора, както и Стефан Богданов, шеф на контра-разузнаването на комунистите. Пастор Харалан Попов беше готов да умре за вярата си. Дядо Калистрат, игумен на Рилския манастир, беше съден, защото се възпротиви да извадят костите на цар Борис от гроба. И католиците, и протестантските пастори се държаха достойно.

Когато умря Сталин извикаха ме с още шест души – бившия министър Гергинов, архитект Васил Димитров, секретар на ЗМС в София, Ценко Жуков от Грамада, Кулско, водач на бунт през 1950 г., който разтуря местното ТКЗС, икономиста Трифон Георгиев от Пазарджик и Харалампи Попов. Вкараха ни в една изолирана барака, докато изкопаят карцера – дълбока яма, в която останахме девет месеца.

Като излязох, трудно си намерих работа като лекар, но стана. Екипът ни правеше около 1000 операции годишно, лекувал съм и много комунисти. Благодаря на Бога, че ми даде правото да се боря, да отстоявам правото на човека да получи помощ без разлика на религия, цвят, партия, националност. Аз съм най-богатият човек с обичта на хора от цяла България. Хиляди са били моите болни и нуждаещи се. Най-неочаквано ме среща някой, когото вече съм забравил, и ме прегърне или целуне ръка. Искрената хуманност носи радост и утеха.“

⁴⁷ Генерал Айранов умира през 1950 г. в следствения арест на ДС в София. Вероятно с д-р Грозев са били заедно в Софийския или в Шуменския затвор, където е бил вкаран и генерал Айранов.

⁴⁸ Гено Генов (1896–1959) завършва Военно училище през 1917 г. с чин подпоручик. Герой от битките при Дойран и завоя на р. Черна. Кавалер на орден „За храброст“. Командир на Бронирания танков полк (1941–1943) и на Бронирания танкова бригада (1943–1944). Уволнен от армията и през 1946 г. е изселен в Троян, а по-късно е въдворен в концлагерите „Росица“, „Куциян“ и „Богданов дол“. През 1947 г. е осъден по скалъпено обвинение за унищожаване на руски паметник от войната от 1877–1878 г. Председателят на съда, наскоро завършил в СССР юрист, признава пред адвоката му: „Наредено ми бе да го осъдя“. От януари 1948 г. до март 1954 г. е последователно в Софийския централен затвор, в Старозагорския, в Сливенския и Пазарджишкия затвор и в ТВО „Белене“. Излиза с разбито здраве, с отнето жилище и без пенсия. Оттегля се в Троянския балкан и живее до смъртта си като отшелник.